

**ВІД ГЕНЕРАЛЬНИХ СЕКРЕТАРІВ ДО
МІНІСТРІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
(З приводу монографії О.М. Бандурки
«Секретарі, наркоми, міністри внутрішніх
справ України в 1917-2022 роках» (Харків:
Майдан, 2022. 544 с.).**

ГРЕЧЕНКО Володимир - доктор історичних наук, професор, заслужений працівник освіти України

DOI 10.32782/NP.2022.1.26

Нещодавно вийшла з друку нова монографія доктора юридичних наук, професора, заслуженого юриста України, академіка НАПрН України Олександра Бандурки «Секретарі, наркоми, міністри внутрішніх справ України в 1917-2022 роках». Монографію присвячено дослідженню діяльності очільників такого важливого структурного елементу будь-якого уряду за будь-яких часів, як міністерство (наркомат, генеральний секретаріат) внутрішніх справ упродовж більш ніж сторічного періоду. Якщо говорити взагалі про наукову діяльність Олександра Марковича Бандурки, - то кількість книг, написаних ним особисто або за його редакцією, може бути порівняна з числом книг у якій-небудь шкільній бібліотеці. Унікальність творчого доробку О.М. Бандурки в тому, що він, на відміну від інших професорів чи навіть академіків, «обробляє ниву науки» не за одним чи двома напрямками, а за багатьма. Тут і адміністративне право, поліцієстика, історія держави та права, теорія держави та права, психологія, конфліктологія та багато інших наук, що говорить про феноменальність особистості цього автора та мультиспрямованість його наукових інтересів. Наш великий земляк, видатний філософ і літератор Григорій Сковорода сказав: «Хто думає про науку, той любить її, а хто її любить, той ніколи не перестає вчитися...». Ці слова повною мірою можна віднести і до творчості Олександра Бандурки, і слово «творчість» тут не є невинним,

оскільки це – примітна риса усієї роботи Олександра Марковича.

Не є винятком і рецензована монографія. Вона є своєрідним продовженням і розвитком іншої його роботи - «Міністри внутрішніх справ теж люди», що побачила світ 2020 р., і про яку ми вже писали.¹ У новій монографії висвітлюється роль керівників вказаної установи у її становленні та розбудові з урахуванням конкретної історичної ситуації, протидія у ці часи злочинності. Особлива увага приділяється ролі особистісного чинника очільників цього відомства, дається розгорнута політична та психологічна характеристика кожного з них. У книзі містяться цікаві факти, мало відомі широкому загалу науковців та читачів, узагальнено колосальний довідковий матеріал, який дає змогу глибше зрозуміти не лише долю кожного з керівників цього відомства, але й політичну історію України взагалі. Наприклад, автор розповідає про діяльність на цій посаді Михайла Ткаченка, Олександра Вишневського, Віктора Рейнбота, Леоніда Абрамовича, Анатолія Пісоцького, Олександра Мицюка та багатьох інших діячів доби Української революції, чії біографії не є такими «розкритими», використовуючи сучасний сленг, як, скажімо, Володимира Винниченка,

¹ Греченко В.А. Штрихи до портретів міністрів внутрішніх справ: погляд особистий, але не тривіальний (З приводу книги Олександра Бандурки «Міністри внутрішніх справ теж люди». Харків: Майдан, 2020. 299 с.). Право. UA. 2020. №1. С. 190-193.

Федора Лизогуба, Павла Христюка та Ігоря Кістяківського. Уже в цьому – перевага та «родзинка» цієї публікації. І таких «родзинок» по книзі «розсипано» багато. Характеризуючи діяльність навіть достатньо відомих особистостей, автор звертає увагу на те, що є найбільш притаманним діяльності цього історичного персонажа і не лежить на поверхні та може бути непомітним пересічному читачу чи навіть неглибокому досліднику. До багатьох з цих людей періоду відновлення української державності застосовні слова великого мислителя Шарля Луї Монтеск'є: «Щоб робити великі справи, не потрібно бути найбільшим генієм; не потрібно бути вищим за людей, потрібно бути разом з ними». На жаль, у той час, 100 років тому, не все було так, як радив великий філософ, і в цьому урок, повчальність тих подій, про що і пише автор монографії.

Не менш насиченим та «різнобарвним» є розділ монографії, присвячений народним комісарам внутрішніх справ УСРР/УРСР. Перед очима ціла галерея радянських наркомів: тут і Клим Ворошилов, і Григорій Петровський, і Християн Раковський, і Микола Скрипник. Усі вони були більшовиками, але якими різними людьми! Ворошилов був щирим і недалеким сталіністом, Петровський – українським більшовиком, Раковський – троцькістом, Скрипник – націонал-комуністом. Але візьму на себе сміливість стверджувати, що вони не були професіоналами цієї справи, а виступали у ролі політичних керівників. Професіоналізм серед радянських наркомів внутрішніх справ починається з Всеволода Балицького. Але це був професіоналізм особливого гатунку – з сильним присмаком тоталітаризму в його найгіршому сталінському варіанті. Звідси – репресії, злочини, зловживання, непорядність і нечесність навіть в особистому житті. Як пише Олександр Бандурка: «Більшовики не захотіли бути «слугами», вони захотіли бути уповноваженими на владу, на представництво від влади, на статус керівника з надзвичайними повноваженнями. Їхній девіз «кто был ничем, тот станет всем» та ленінське твердження «кухарка будет

управлять государством» набуло такого спотвореного змісту, що на посади наркомів призначали малограмотних або неграмотних людей» (с.9 монографії).

Можливо, достатньо типовим представником таких наркомів був В.Т. Сергієнко (нарком з 25 лютого 1941 р. по 29 липня 1943 р.), уродженець м. Вовчанськ Харківської області. Мав освіту три класи, «як нарком, - констатує О.М. Бандурка, - виявився бездарним керівником», з початком німецько-радянської війни проявив розгубленість і боягузтво, опинився в окупованому Харкові і обставини цього періоду його життя є підозрілими та неясними. Кінець кінцем уже в післясталінські часи був позбавлений звання генерал-лейтенанта як такий, «що дискредитував себе за час роботи в органах» (с.354, 356 монографії).

Проте, заради об'єктивності, слід зазначити, що серед цих осіб були й досить колоритні фігури. У цьому сенсі не можна не сказати про П.Я. Мешика, який був міністром внутрішніх справ УРСР лише трохи більше трьох місяців (19 березня – 30 червня 1953 р.). Павло Мешик народився у Конотопі Сумської області. Він, на відміну від В.Т. Сергієнка, мав незакінчену вищу освіту (три курси Енергетичного інституту в Самарі). У радянські часи П.Я. Мешик таврувався як запеклий берієвець і це була правда, але при цьому не розкривалися деякі досить цікаві факти діяльності як самого Л.П. Берії, так і його намісника в Україні Павла Мешика. За певні кроки щодо українізації деякі сучасні вчені навіть ставлять питання: «Чи можна вважати Берію «українським націоналістом?» Звичайно, що це не так, але замість хрущовської відлиги, цілком могла б бути беріївська. Так, 30 травня 1953 р. П.Мешик підготував для Москви записку, у якій керівництво Компартії України прямо обвинувачувалося у брутальних діях при створенні колгоспів, насильстві, репресіях. У членів парткому МВС очі лізли на лоба, коли Мешик за просто заявляв: «...Слухати «Голос Америки» й Бі-бі-сі - це зовсім не кримінал, я й сам їх слухаю». Або: «...Із задоволенням вивчаю «Історію України» Грушевського». «Як це

так, - обурювалися ідейно закомплексовані, - міністр приймає у себе для розмов «прихованих націоналістів» Володимира Сосюру та Остапа Вишню, який відсидів 10 років!». Цікаво, що одного з синів П. Мешика звали Чарльз. Саме він і добився перегляду справи батька, розстріляного 23 грудня 1953 р. У 2000 р. П. Мешик був частково реабілітований – вирок у частині шантажу, організації терактів і антирадянської групи було відмінено (с.380 монографії).

Не буде загальним місцем фраза про те, що монографію написано зі знанням справи. І причина цього не лише в тому, що її автор - академік. Олександр Маркович 2/3 свого життя – 63 роки пов'язаний з історією системи внутрішніх справ республіки і знає цю проблематику як ніхто інший. Це особливо відчувається, починаючи з §8.3, що присвячений О.М. Бровкіну. Тут і далі до документальних матеріалів додаються й особисті спогади та враження самого О.М. Бандурки, що надає книзі більшого колориту та достовірності, розширяє її джерельну базу. З цієї причини сторінки

монографії, де аналізується діяльність І.Х. Головченка, І.Д. Гладуша, А.В. Васишина, В.І. Радченка, Ю. Ф. Кравченка, Ю.О. Смирнова, Ю.В. Луценка, В.П.Цушка, А.Б. Авакова та інших вийшли не сухими довідками, а ґрунтовними історико-правовими дослідженнями з повноцінним урахуванням людського чинника.

Тому монографія вийшла цікавою, пізнавальною і повчальною. Вона розрахована на науковців, ветеранів органів внутрішніх справ, практичних працівників та керівників органів поліції, курсантів та студентів – усіх, хто цікавиться історією права та органів правопорядку. Вона може стати в нагоді і нинішнім очільникам МВС, так як у ній акумульовано більш ніж столітній позитивний та негативний досвід керівництва цим відомством.

«Книжки - кораблі думки, що мандрують хвилями часу», - говорив славетний Френсіс Бекон. І у того, хто ще не читав книгу Олександра Марковича Бандурки, попереду цікава подорож на цьому кораблі думки і мандри хвилями часу.